

nenávidím pokusy ešte väčšmi ho vyostriť. Pokladám však za neospravedlňiteľné, ak sa ľudia, používajúc pojem "ozajstní filozofi" ako pochvalu v prípadoch, keď hovoria o sebe a svojich priateľoch, cítia oprávnení upierať ho Kuhnovi.

Kuhn bol jedným z mojich idolov, pretože pri čítaní jeho *Štruktúry vedeckých revolúcií* (1962) som mal pocit, že strácam klapky na očiach. Fakt, že sa k filozofickej problematike dostal takpovediac zbooku - robil doktorantskú prácu z fyziky a potom sa začal sám vzdelať v histórii vedy 17. storočia - som pokladal za veľmi zlý dôvod na to, aby ho ktosi vylučoval z radov filozofov.

Hlavným dôvodom, prečo si profesori filozofie držali Kuhna "od tela" je dominancia takzvanej "analytickej" tradície v anglofónnej filozofii - tradície, ktorá sa pýši konštruovaním filozofie skôr na spôsob vedy ako literatúry či politiky. Vyjadriť pochybnosti o výlučnosti vedy - povedať, tak ako im to povedal Kuhn, že úspech vedy nezavisi od aplikácie nejakej výsostnej "vedeckej metódy" a nahradenie jednej vedeckej teórie druhou nie je otázkou tvrdej, chladnej logiky, ale prichádza podobne, ako nahradenie jednej politickej inštitúcie druhou - je tým posledným, po čom filozofi v tejto tradícii tužia.

Kuhnovu hlavnou zásluhou pri rekonštruovaní mapy kultúry bolo tvrdenie, že prírodovedci nenašli nejaký špeciálny prístup k realite či pravde. Pomohol rozložiť tradičnú hierarchiu disciplín, späťne datovanú až k Platónovmu obrazu, ktorého deliaca línia sa tiahla sa od matematického nahor k nemateriálnemu svetu. V tejto hierarchii je na vrchole matematika (ktorá používa čísiť logiku a žiadnu rétoriku) a na samom spodku literárna kritika a politické presvedčenia (ktoré používajú zväčša rétoriku a tenor nijakú logiku). Poukazom na to, že revolúčnosť zmeny teórie nespočíva v postupnosti jej odvodzovania, ale v zmene terminológie, v ktorej sa kandidáti na pravdivosť vyjadrovali, teda v zmene kritérií relevantnosti, znečistil Kuhn rozdiel medzi logikou a rétorikou. Pomohol rozbiť myšlienku, podľa ktorej existujú "kanony vedeckého uvažovania", ktoré Aristoteles nerespektoval a Galileo naopak áno.

Takto vlastne pomohol objaviť nepoužiteľnosť otázky "ako môžeme dostať našu disciplínu na pevnú cestu vedy?". Túto otázku položil filozofom Kant a Husserl s Russellom na ňu ponúkli konkurencie si odpovede. Bola to otázka, na ktorú B. F. Skinner odpovedal požiadavkou na psychologov, aby sa omezdili na slovník, v ktorom budú dominovať výrazy ako "stimul", "reakcia", "podmienenie" a "posilnenie". Bola to otázka, na ktorú Northrop

Frye odpovedal návrhom taxonómie myšlov, sadou schránok, ktorých vyplňaním by sa buduca literárna teória mala zaoberať.

Kuhn samozrejme nemohol objaviť nepoužiteľnosť tejto otázky sám od seba. K útoku ho povzbudzovali sebakritiky neskoršej analytickej filozofie, ako ich ponúkli neskorý Wittgenstein, Quine, Sellars, Goodman a iní - sebakritiky, ktoré boli hlavnými témami diskusií v analytickej filozofii v dobe (1955-65), keď *Štruktúra vedeckých revolúcií* po prvý raz vyšla. Všetci sebakritici analytickej filozofie boli v mladosti nadchnutí Russellovou myšlienkou, že "logika je esenciou filozofie" a tiež jeho víziou filozofie ako úsilia rozanalyzovať komplex na jednoduchšie časti. No neskor sa stali skeptickí aj voči obsahu toho, čo sa skrýva za pojmom "logika" a čo by malo viesť takúto analýzu a tiež voči myšlienke existencie nejakých jednoduchých entít, na ktoré možno komplexy rozložiť.

Russellovi kandidáti na takéto jednoduché entity - zmyslové údaje, jasné a zreteľné idey, ktoré sú referentmi slov "a", "nie" a "ak...", tak "zo slovnika elementárnej symbolickej logiky" - už neposobili uspokojujúco. Goodman upozornil, že pri výbere opisu je relevantná samotná jednoduchosť. Sellars, podobne ako Kuhn, zdôraznil, že nejednotvuje *non-ad-hoc* spôsob, ako rozčleniť zmyslové vnímanie na "dané myslí" a "pridané k myslí". Wittgenstein sa pýtal "Prečo sme si mysleli, že logika je čosi majestátnejšie?" Quine a Goodman, sledujúc prípad Skinnera, upozornili, že by bolo lepšie chápať logiku skôr ako vzorec ľudského správania, a nie ako nemateriálnu silu, ktorá formuje naše správanie.

Nikdo nenavrhol, aby sa interní kritici toho, čo Quine nazýva "dve dogmy empiricizmu" - doktrín, ktoré Russell a Carnap považovali za seba-evidentné - nenazývali "ozajstnými filozofmi". Hlavne preto, lebo neo-hrozili profesionálnu sebaúctu, zvyk sebaepochybovať, ktorý spôsobil aj v tom najsebakritičejšom analytickej filozofii radost' z toho, že sa narodil v pravom čase - v čase keď sa filozofia stáva čistou, prísnou a vedeckou. Kuhn ohrozil túto sebaúctu, pretože čítanie jeho knihy vyvolalo medzi analytickejmi filozofmi pochybnosti, či je pojem "vedeckej jasnosti a prísnosti" až taký jasný, prísny a vedecký, ako si dovedy mysleli.

Medzi analytickejmi filozofmi som sa stal neobľúbený, pretože som formuloval niektoré závery, ktoré sa mi zdali v Kuhbovej novej mape kultúry implicitné. Formulovaním týchto záverov som sa istým spôsobom vyrovnával s vlastným predchádzajúcim vzdelaním. Keď som mal niečo vyše dva desať, Carnap a ďalší ma presvedčovali, že filozofi by sa naozaj mali snažiť byť "vedeckejší" a "prísnejší". Istý čas mi dokonca tvrdili, že štúdiom symbolickej logiky je pravdepodobne tou správnu metódou, ako tento cieľ

dosiahnuť. Keď som sa na doktorantskú skúšku musel naučiť dôkazy niektorých Gödelových zverov, zdalo sa mi nedostojné znižovať sa k filozofom, ktorí nemali vzdelanie na to, aby narábali s logickými symbolmi. No v čase, keď som dovŕšil tridsať (práve v dobe publikovania Kuhnovej *Štruktúry*), začal som pochybovať, či najlepši analytici filozofov (ako Quine a Sellars) vôbec používajú čosi také ako "analytickú metódu." Zdalo sa mi, že su jednoducho brilantní, no iba idiosynkrickými a nenáročným spôsobom.

Zároveň som mal pochybnosti, či symbolická logika dodáva prózam analytických filozofov čosi viac ako len štylistickú eleganciu a či preslávená jasnosť a prisnosť, ktorou sa tak pyšili moji kolegovia (a v istej dobe aj ja sám) bola čímsi viac ako len uprednostňovaním odpovedí na určité typy otázok a ignorovanie ostatných. Videlo sa mi, že "analytickými" sme sa stali bez akéhokoľvek aplikovania metódy zvanej "konceptuálna analýza" alebo "skúmanie logickej formy." Spájalo nás len to, že sme brali isté doktríny, vypracované Carnapom a Russellom až tak rigorózne, že sme ich nechceli odmietnuť.

Kuhnov pojem histórie vedy ako dejín toho, čo sám nazýval "disciplinárnu matiou", mi výrazne pomohol formulovať takýto postoj k analytickej filozofii. A práve tak aj jeho pojem paradigmy. Po prečítaní *Štruktúry* som začal uvažovať o analytickej filozofii ako o jednom zo spôsobov filozofovania, a nie ako o objave konečného, raz a navždy daného nasmerovania filozofie na bezpečnú cestu vedy. Toto v istom zmysle vyostriilo moje vzťahy ku kolegom, z ktorých väčšina si myslela, že Kuhn poukázal len na to, že Carnapov obraz "logiky vedy" vyžaduje isté drobné spresnenia. Nedomnievali sa, že Kuhnova práca mala nejaké metafizické implikácie.

Začal som uvažovať, či Carnap a Russell len nenavrhl pre filozofiu čosi nové, podobne, ako v histórii postupne Aristoteles, Locke a Kant. Každý jeden z nich vytvoril disciplinárnu matiu a tým aj filozofickú tradíciu - tradíciu tvorenú jednotlivcami, ktorí brali zakladateľovu terminológiu a argumenty vážne. Z Kuhnovu pohľadu bola analytická filozofia testovaním užitočnosti modelu navrhnutého Carnapom a Russellom. Model sa môže ukázať ako produktívny, no môže sa tiež ukázať, že ide len o ďalší pokus o omladenie starých nezáživných filozofických konfrontácií prerozprávaných v novom žargóne. O tom rozhodne len čas. Nič však a priori nenaznačovalo, že symbolická logika alebo ona známa "jasnosť a prisnosť", na ktorej si analytici filozofov tak zakladali, sa naozaj vyplatí. Nejestvoval dôvod nazdávať sa, že Carnapov a Russellov model filozofie je "vedeckejší" či dokonca prísnejší ako Hegelov, Husserlov či Heideggerov.

Toto však neznamená, že Kuhn dokázal bezobsažnosť zvratu "byť vedecky." Podobne ako iné vägne a inšpiratívne myšlienky, aj túto možno naplniť a skonkrétniť rôznymi spôsobmi. Jedným z nich je pýtať sa, či daná disciplína ponúka presné predikcie, či teda môže byť užitočná inžinierstvu, medicíne alebo iným praktickým cieľom. Galileova mechanika ponúkala menšie potvrdených predikcií ako po ňom. No Kuhn nám pomohol pochopiť, že v týchto prípadoch nemá veľký zmysel pokúšať sa vysvetliť lepšie predikčné úspechy tvrdením o "väčšej vedeckosti" Galileiho a Harveya v porovnaní s Aristotelom a Galenom. Skôr išlo o to, že títo dvaja páni pomohli zmeniť obsah "vedy" v takom zmysle, že kritérium "byť schopný robiť užitočné predpovede" sa ukázalo ako dôležitejšie než keďkoľvek predtým.

Takýto spôsob upevňovania pojmu vedeckosti nemá pravdaže vo filozofii žiadne použitie. Filozofi nikdy nič úspešne nepredpovedali, a ani sa o to nepokúšali. Takže kritériom vedeckosti by sa pre metafizické účely mala stať schopnosť dosahovať zhodu medzi informovanými bádateľmi. Hlavnou príčinou nedôvery obdivovateľov fyziky k literárnej kritike je skutočnosť, že v nej sa nikdy nedosiahne úplný konsenzus o správnej interpretácii textu: existuje tu len malá konvergencia názorov. Opačným extrémom sú matematici, ktorí sa zvyčajne jednohlasne zhodnú, či daná teória bola alebo nebola dokázaná. Fyzikom je bližší matematický koniec spektra, politikom a sociálnym vedcom zasa koniec literárnej kritiky.

Problémom je, že intersubjektívna zhoda o tom, kto uspel a kto nie, sa môže ľahko dosiahnuť, ak možno kritériá úspechu vopred formulovať. Ak sa v danej chvíli potrebujete upokojiť, je jasné, že siahnete po analgetikách (aj keď neskôr môžu mať neželané následky). Ak viete, že od vedy vyžadujete len presné predpovede, veľmi rýchlo sa rozhodujete medzi konkurujúcimi si teóriami (hoci iba toto kritérium by vás v istej chvíli primálo uprednostniť ptolemaiovskú astronómiu pred kopernikovskou). Ak ste si istí, že žiadate len prísnu demonštrovateľnosť, siahnite po matematických dôkazoch teóriám a oceňte toho, kto ich dokázal najviac (hoci cena potom vždy popuťuje k jedincovi, ktorého teoremy sú absolútne nezaujímavé). No ak sa kritériá úspechu začnú znásobovať, jednotlivé subjekty sa medzi sebou zhodnú ľahšie a v prípade, že takéto kritéria vôbec nie sú vymedzené, sa zrejme vonkoncom nezhodnú.

Čítanie Kuhna mňa ako i ďalších jeho čitateľov priviedlo k názoru, že naniesto mapovania kultúry podľa epistemicko-ontologickej hierarchie, v ktorej prevláda logické, objektívne a vedecké a ktorú uzatvára rétorické,

subjektívne a nevedecké, by sme kultúru mali zobrazovať na sociologickom spektre, siahajúcom od chaotickej lavice s permenetne sa meniacimi kritériami po pravicu spokojnú so sebou a aspoň na čas stabilnú.

Uvažovanie v termínoch spektra umožňuje chápať jednotlivé disciplíny v pohybe doľava v revolučných časoch a doprava v obdobiach stability a nudy - ktoré Kuhn nazýva "normálnou vedou." V pätnástom storočí, keď bola filozofia zväčša scholastická a fyzika prevažne spokojne aristotelovská, boli aj fyzika aj filozofia dosť výrazne vpravo. V sedemnástom storočí sa zasa obe posunuli dosť doľava, no literárna kritika bola podstatne viac vpravo než v dobách po romantizme. V devätnástom storočí sa fyzika stabilizovala a posunula doprava a filozofia sa o to tiež zúfalo snažila. Filozofia skončila rozdelením podľa rozdielnych tradícií, pričom každá z nich tvrdila, že práve ona "rozvíja pravú filozofiu" a má dosť jasné vnútorné kritéria profesionálneho úspechu. V tomto zmysle - v neprítomnosti medzinárodného konsenzu o tom, kto vykonáva zmysluplnú prácu - zostáva filozofia viac podobná literárnej kritike než ktorejkoľvek súčasnej prírodnej vede.

Nový Kuhnov sociologický pohľad na vzťahy medzi disciplínami zmiernil medzi ľuďmi v mnohých odboroch napätie v otázke, či majú presnú výskumnú metódu a či ich práca produkuje vedenie alebo len mienku. Napríklad, odkedy sociológovia začali čítať Kuhna, bolo jednoduchšie pokladať Webera a Durkheima za skvelých sociológov, aj keď ani jeden z nich nedisponoval mocnými metódami štatistickej analýzy, ktorí sa v súčasnosti učia všetci sociológovia. Preto môžu pripustiť, že aj dnešných sociológov, ktorí nenarábajú so štatistikou (napríklad David Riesman a Richard Sennett), možno plne rešpektovať ako profesionálnych kolegov. Aby som uviedol aj iný príklad: odkedy Kuhna čítajú psychológovia, prestala byť aktuálna otázka, či je Freudova hlboká psychológia aspoň tak "vedecky fundovaná" ako Skinnerove pokusy s holubmi. Adolf Grünbaum je jeden z mála filozofov vedy, ktorého zaujíma, či sú Freudove zovšeobecnenia testovateľné.

Všetky sociálne vedy a učené profesie v súčasnosti prechádzajú procesom kuhnianizácie, poznačeným väčšou ochotou pripustiť, že v danej kultúrnej oblasti nejestvuje nijaký výsostný model na produktívnu prácu a že kritéria na ňu sa počas histórie menili a budú sa naďalej meniť. Hoci filozofia sa dosť dlho bránila, aj tu už badať vzrastajúce úsilie historizovať: chápe sa ako samozrejmosť, že neexistuje nijaký bod v histórii filozofie, ktorý by rozhodol o zmysle a nezmysle a pripúšťa sa, že dokonca aj Hegel a Heidegger vykonali pre filozofiu užitočnú prácu.

Dva typy ľudí však stále zásadne odmietajú pokuhnovské pokusy nahraďiť tradičnú platónsku hierarchiu spektrom siahajúcim od kontroverzného k nekontroverznému. Jeden typ reprezentuje analytický filozof, ktorý sa hrdí titulom "realista" a na "relativizmus" sa pozerá ako na momentálne zjavné ohrozenie našej kultúry. (Asi najzrejmejším príkladom je John Searle, ktorý ma raz ocenil, keď ma spolu s Kuhnom a Derridom zaradil medzi najnebezpečnejších relativistov). Druhým je prírodovedec, ktorý ťaží zo zdedenej pozície na vrchole našej epistemicko-ontologickej hierarchie a nemá najmenší dôvod dať sa staďať vytlačiť. Takíto vedci vás budú presviedčať, že "žáden seriózny vedec" neberie Kuhna vážne.

Vedci tohto typu si myslia, že vedľa všetko, čo potrebujú vedieť o filozofii vedy, jednoducho preto, že sú vedcami. Nevidia potrebu reagovať na otázky diskutované vo filozofii vedy a na rozporý "realistických" filozofov s Davidsonom, Putnamom a Kuhnovým žiakmi, ku ktorým patrí aj ja. Zdá sa, že podľa nich by filozofii vedy mali testovať svoje názory na povahu vedy jednoduchým spytovaním sa rodenných informantov - napríklad priateľov fyzikov, či už konečne dospeli k správnej fyzike.

Dobrym príkladom takéhoto spôsobu myslenia je Steven Weinberg, nositeľ Nobelovej ceny za fyziku. Weinberg pokazil svoj nedávny vyvážený a zmysluplný článok o "Sokalovom výťpe" (uverejnenom v žartovnom článku obhajujúcom takzvané "postmodernistické" názory na základe najnovšieho pokroku vo fyzike) v *The New York Review of Books* zakončením v duchu tradičného vedeckého exorcizmu voči Kuhnovi: nik z nás, ktorí sme v danom odbore doma, neberie Kuhna vážne.

Uvádzam príklad Weinbergovho pokusu o filozofiu vedy:

Svojím tvrdením, že zákony fyziky sú skutočné, chcem povedať, že sú skutočné v tom zmysle (nech sa pod tým rozumie čokoľvek), v akom sú skutočné kamene na poli a nie v takom zmysle (ako to navrhuje Stanley Fish), ako sú pravidlá basebalu. Nevynorili sme zákony fyziky, ani kamene na poli a niekedy nešťastní zisťujeme, že sme o nich mali mylné predstavy, napríklad, keď si navratíme prst na skrytom kameni alebo nájdeme chybu v nejakom vedeckom zákone (ako sa to stalo väčšine fyzikov). No jazyky, ktorými opisujeme kamene a fyzikálne zákony sa vyvíjajú sociálne, takže implicite predpokladám (ako to robíme o kametoch v každodennom živote všetci), že vedy o zákonoch fyziky sú v priamej korešpondencii s isými aspektmi objektívnej reality. Inak povedané, ak raz na nejakej vzdialenej planete objavíme

intelligentné bytosti a preložíme ich vedecké práce, zistíme, že aj my aj ony objavili rovnaké zákony.

...Andrew Ross, Bruno Latour a, ako ich ja chápem, aj vplyvni filozofi Richard Rorty a neskorý Thomas Kuhn, odmietli objektívnu povahu vedeckého poznania, no prirodovedci ju pokladajú za samozrejmú.

Zákony fyziky považujem za skutočné, pretože moje skúsenosti s nimi sa mi nezadajú ničím podstatným odlišiteľné od mojich skúsenosti s kameňmi. Tým, ktorí so zákonmi fyziky nežijú, ponúkam jasný argument, že zákony fyziky fungujú a nejestvuje nikdy iný známy pohľad na prírodu, ktorý by fungoval aspoň približne rovnako.

Domnievam sa, že Weinberg si myslí, že záverečná časť jeho článku je rovnako zmysluplná a vyvážená ako jeho predošlé časti. V tom sa však mylí. Mimo svojej kompetencie triafa do vetra. Oháňa sa nakoľko pojмами (objektívne skutočné, priama korešpondencia), ktoré boli predmetom nekončujúcich filozofických úvah a kontroverzií, akoby bežný čitateľ hneď perfektné vedel, čo znamenajú. Zároveň sa rozhodol ignorovať názory ľudí, ktorí zasvätili svoj život zisťovaniu, či sa im dá vôbec nejaký zmysel pripísať. Zaobchádza s Kuhnom ako s obvyčajným autorom paradoxov a robí to len preto, že ako fyzik sa stavia do pozície najvyššieho odvolacieho sídla vo veci filozofických názorov na epistemologicko-ontologický status fyzikálnych zákonov. Vonkoncom mu pritom neprišlo na um, že by Kuhn mohol poukázať na zastaranosť celej koncepcie epistemologického a ontologického statusu a tým aj na zastaranosť rozdielu medzi objektívnou a nejakou inou realitou.

V predchádzajúcich riadkoch svojho článku Weinberg zmysluplne poznamenal, že istí významní vedci radi vyvodzujú z dosť ohraničených empirických výsledkov absolútne neuveriteľné filozofické dôsledky. (Spomína najmä Heisenberga a Prigogina, no mohol spomenúť aj Piageta a Ecclesa.) Celkom oprávnené ich karhá za prekračovanie ich kompetencií. No neuviedomuje si, že v podstate robí to isté aj on. Predpokladá, že o kontexte diskutuje, na ktorej sa mieni zúčastniť, sa nemusi nič naučiť; stačí, že zavrel a všetci sa postavia do pozornosti. Myslí si, že jednoduchou z princípu, že je fyzik, pozná všetko nevyhnutné o vzťahoch fyziky k zvyšku kultúry a môže preto súdiť filozofické debaty, ktoré sa o nich vedú. Nechápe, že poznanie X je kompatibilné s hmlistým poznaním vzťahov X k Y, Z, atď. Browing sa oprávnené pýta: "Čo vedľa o Angličku ti, ktorí poznajú len Angličko?" A tak ako s Angličkom je to aj so zákonmi fyziky.

Porovnajme čo hovorí Weinberg o svojich skúsenostiach s fyzikálnymi zákonmi so slovami starosvätskeho morálneho teológa o jeho skúsenostiach s vôľou božou. Podľa neho bude vôľa božia určite bližšia veľkej skale než pravidlám baseballu. Ubezpečí nás, že aj keď zákazy užerníctva a sodomie môžeme dezinterpretovať, nevytvorili sme ich - počítajme ich rovnako ako uderíte prsta na kameň. Pretože s morálnymi zákonmi prežil dlhú dobu a narbál s nimi doslova dôverne, ochotne nás ubezpečí, že medzi objektívnou realitou morálky a geológie existuje rovnaká priama korešpondencia. Vysvetlil by nám, že špekulatívne paradaxy ateistických relativistov neberie vážne nikto, kto je v danej oblasti naozaj doma.

Weinberg tvrdí, že v bežnom živote každý z nás rozpoznáva "priamu korešpondenciu" medzi rozprávaním o kameňoch a "istými aspektmi objektívnej reality". Čitateľa, položíte si v duchu otázku, či pri rozhovore o kameňoch spoznávate niečo tohto druhu. Ak áno, boli by sme my filozofi veľmi radi, keby ste nám poskytli bližšie detaily. Sú oba, subjekt aj predikát v nejakej vele o kameni (napríklad "Tento kameň sa nedá posunúť") vo vzťahu korešpondencie? Ste si istý, že nedat sa posunúť je naozaj znakom *objektívnej* reality? Ved' niektorý váš sused by ho nepochybné hravo posunul. Nerobí ho táto skutočnosť práve aspektom *subjektívnej* reality?

Alebo je to tak, že celá veta priamo korešponduje s jednotlivým aspektom objektívnej reality? S ktorým aspektom? Kameňom? Kameňom s celým jeho kontextom ako prekážkou vo vašom záhradkárskom úsilí? A vôbec, čo je to ten "aspekt"? Spôsob, ako čosi vyzerá v istom kontexte? Nie sú určité kontexty objektívnejšie než iné? Aspektom objektívnej reality je možno iba kameň, ktorý vidia oči fyzika skúmajúceho častice (takýto pohľad zastáva mnoho významných "realistických" filozofov). Že by sa pohľad na kameň z iného hľadiska než ho vidia oči fyzikov stával neobjektívnejší, keďže aj vety o ňom sa stávajú vyumelkovanjšie? Alebo sú pravdepodobne všetky opisy kameňa na jednej epistemicko-ontologickej úrovni (ako to tvrdia viacerí z nás, "relatívistických" filozofov)?

A povedzte o nám, prosím, viac o *korešpondencii*, pretože toto slovo spôsobuje filozofom obrovské problémy. Je vzťah korešpondencie vecou schopnosti primerane vzdelaných ľudí nekontroverzne vypovedať o kameni po jednom pohľade? Absentuje tento žiaduci vzťah v prípade ich schopnosti nekontroverzne vypovedať o úderoch a zásahoch pákara? Alebo je relevantný typ korešpondencie otázkou kauzálnou a fyzikálnou (ako to navrhol Saul Kripke)? Alebo je nebudaj pojem korešpondencie spolu s predstavou

"presnej reprezentácie reality" taký beznádejný, že by sme ho mali z filozofie úplne vyhodit' (ako to navrhol Donald Davidson)?

Mohol by som s takýmto spochybňujúcimi otázkami pokračovať donekonečna a stavím sa, že Weinberg by v žiadnej z nich nevidel problém. Rozdiel medzi nami je v tom, že ja som vo filozofickej brandži a on nie. Ja som za formulovanie ťažkých otázok platený. A rovnako bol na tom aj Kuhn. Ak sa takýmto problémami nemieniť zapodievať - ak nemieniť reflektovať obsahy pojmov "objektívny", "korešponduje", "funguje", "nami nevytvorené" a ak si predstavujete, že stačí explikovať "reálne" odkazom na "viete, tak ako kamene" - potom radšej neďufajte, že pochopíte epistemicko-ontologický status fyzikálnych zákonov lepšie ako Kuhn (a to aj v prípade, že ste práve vy niekoľko takýchto zákonov objavili). Pokiaľ nebudete na takejto reflexii participovať, budete len ťažko vedieť či sa Kuhn a ja pri opúšťaní tradičnej platónskej hierarchie disciplín mylíme.

Weinbergova oddanosť tradičnej platónskej hierarchii je najzreteľnejšia v odseku spomínaného článku, kde uvádza:

Tá interpretácia, ktorú Herbert Butterfield nazýva whigovskou interpretáciou histórie, je v dejinách tejto vedy legitímna inak ako v dejinách politiky a kultúry, pretože veda je kumulatívna a umožňuje konečné rozhodnutia o úspechu alebo páde.

Naozaj sa chce Weinberg vzdať konečných rozhodnutí o úspechu a páde, napríklad zmienen ústavy Rekonštrukčnými dodatkami alebo zavadením klauzuly medzištátného obchodovania od čias New Deal? Naozaj nechce súhlasiť s tými, ktorí tvrdia, že básnici a umelci sa odrážajú z pliec svojich predchodcov a akumulujú poznanie o písaní poézie a maľovaní obrazov? Naozaj sa domnieva, že keby niekto písal históriu parlamentarizmu alebo novely, *nemal* by whigovský, preozprávať príbeh kumulácie? Môže azda navrhnúť, ako by mala nejaká ne-whigovská legitímna história týchto oblastí kultúry vyzerať?

Nemyslím si, že Weinbergovi sú pojmy "legitímna", "konečná" a "kumulatívna" jasnejšie ako "priama korešpondencia". No jeho zámer je jasný: udržať prírodné vedy na vrchole kultúrneho rebríčka.

Dúfam, že je zrejme, že vede nechcem priradiť na tomto rebríčku nejakú nižšiu priečku. Niektorí moji kolegovia filozofi, napríklad radikálnejší postmodernisti, by to asi radi urobili. Podľa nich sme tu my filozofi na to, aby sme len predpisovali nejaké poriadky, a preto propagujú nový, ktorý znižuje pozíciu prírodných vied. Ja sa naopak usilujem kompletne zbaviť predstavy konštruovania podobných poriadkov pomocou termínov ako

"reálne", "objektívne" a na miesto toho nahradiť otázku statusu otázkou potrebnosti. Snaha hierarchizovať jednotlivé disciplíny mi pripadá práve taká hlúpa ako robiť čosi podobné medzi nástrojmi v debničke na náradie alebo medzi kvetmi v záhrade.

Z hľadiska môjho anti-hierarchického úsilia sa mi zdá vhodné povedať s Kuhnom: "Či o tom jednotliví pracovníci vedia alebo nie, ich výchova a odmeňovanie za riešenia zložitých otázok - či už sú praktické, teoretické, logické alebo matematické - sa deje na rozhraní medzi ich fenomenálnym svetom a presvedčeniami ich komunity o tomto svete." Podľa mojej interpretácie sa táto Kuhnova poznámka týka ktoréhokoľvek pracovníka ktoréhokoľvek disciplíny: fyziky - rovnako ako právnej vedy, filozofie - rovnako ako medicíny, psychológie - rovnako ako architektúry. Ja som u Kuhna našiel spôsob ako nazerať na históriu fyziky, filozofie, románu a parlamentnej vlády v rovnakých termínoch: ľudskí jedinici sa usilujú zlepšovať riešenia problémov starších generácií rovnakými metódami ako riešia problémy vzniknuté len nedávno. Kuhn navrhol, aby sme vo všetkých takýchto oblastiach odhodli predstavy "smerovania k tomu, ako veci naozaj sú", "plnšieho realizovania esencie" alebo "nachádzania, ako by sa to naozaj malo spraviť". Všetky ich možno nahradiť predstavou súčasného profilovania z minulých úspechov a zároveň riešenia terajších problémov.

Kuhn sa usiloval, ako raz povedal, "upriem' akýkoľvek význam tvrdeniu, že postúpne sa zjavujúce vedecké názory sú čoraz pravdepodobnejšie alebo lepšie a lepšie aproximácie pravde a zároveň poukázal' na to, že predmetom tvrdení o pravde nemôže byť vzťah medzi presvedčeniami a 'vonkajším svetom', ktorý je údajne nezávislý od mysle." Takýto názor pripúšťame, šokuje zdravný rozum, nehovoriac už o sebaucte tých, čo si zvykli stáť na vrchole kognitívnej hierarchie. No ide o prospešný šok, aký zdravému rozumu svojej doby uštedrili všetci významní filozofi. Filozofia totiž nie je disciplínou, v ktorej sa veľkosť dosahuje potvrdzovaním predchádzajúcich intuícií spoločensva.

Tolko k môjmu protestu proti Weinbergovmu pokusu odvrtnúť Kuhna za to, že je vzdialený zákonom fyziky. No mal by som skončiť s protirečivým priznaním: Kuhn by bol mojim úsilím obraňovať ho znátený.

Kuhn bol presvedčený, že fyzici sú *skvelí* a silne pochyboval o filozofoch, ako som ja (len okrajovo "analytický" typ - s mnohými literárnymi záujmami, záľubou v metaforách a ďalšími symptómami intelektuálnej povrchnosti). Nieleňže za hrdinov pokladal nositeľov Nobelovej ceny za fyziku, ale aj filozofov mal tým radšej, čím boli "jasnejší" a "prísnejší" (zhrubn povedať, čím viac sa vyjadrovali ako Carnap). Ako sa to veľmi presne

uvádzalo v jednom nekrológu, Kuhn mal zvyčajne radšej svojich kritikov ako obdivovateľov.

V rozhovoroch sa usiloval zo všetkých síl distancovať od "Rortyho relativizmu" a od textov mnohých ďalších obdivovateľov, ktorí chceli vpliesť Kuhnovu doktrínu do tkaniva jeho neoblíbených filozofických pozícií. Aj keď sme boli takmer päťnásť rokov kolegovia, nikdy som neprišiel na to, prečo si Kuhn myslel, že som väčší "relativista" ako on, a ani mi nikdy neobjasnili, kde som zišiel z cesty. Vždy som dúfal, že keď mu vyjde kniha, na ktorej pracoval posledných desať rokov života - chcel sa v nej vrátiť k roztržkám, ktoré spôsobila *Štruktúra vedeckých revolúcií* - budem môcť odcitovať príslušný paragraf a riadok, aby som mu dokázal, že sme vyznávali takmer totožnú doktrínu.

Skutočnosť, že Kuhn bol zmätený z môjho záujmu o jeho prácu som si zvyčajne vysvetľoval tým, že si zrejme občas mylil kritiku zámerne povýšeneckého epistemicko-ontologického statusu fyziky s kritikou jej morálnej a estetickéj grandióznosti. Pokiaľ ide o túto grandióznosť, plne sa s ním stotožňujem. Nadšene súhlasím so C. P. Snowom, že fyzika je jedným z najkrajších výdobytkov ľudského ducha. Som šťastný a neprekvapuje ma, keď sa od Weinberga dozvedám, že stále pracuje v oblasti, do ktorej mladí ľudia prispievajú obrovským dielom - v oblasti, kde sa autor môže jediným článkom presláviť v celom svete a jeho sláva nesúvisí s akademickou politikou, ale je jednoducho okamžitou a opodstatnenou odmenou za čísiť výnimočnosť.

Kuhnovi zrejme natolko zaimponovala morálna a estetická grandióznosť vedy, že si myslel, že odstránenie starej plátónskej hierarchie by malo byť sprevedzvané primeranými prejavmi rešpektu k prírodným vedám - takými tradičnými prejavmi, na ktoré som ja často zabudal. V tom mohol mať pravdu. No ja zotrávam na svojom stanovisku, že je užitočné zavrhnuť starý rebríček hodnôt a vytvoriť intelektuálne prostredie, v ktorom popredných vedcov už nebude zväzdať Weinbergova kamenná rétorika. Kuhn bol jedným z najvplyvnejších filozofov nášho storočia, pretože urobil práve tak veľa ako ostatní - dokonca aj Wittgenstein - aby jeho práca priniesla užitočné plody.

Z anglického originálu preložil Juraj Hvorecký

Richard Rorty

Dept. of Philosophy, University of Virginia,
Charlottesville, Virginia 22903 USA
e-mail: rr3p@virginia.edu

T. S. KUHN A TEÓRIA VEDECKÝCH REVOLÚCIÍ (Vybrané problémy)

Jozef VICENÍK

KUHN AND THE THEORY OF SCIENTIFIC REVOLUTIONS

In his paper the author focusses on the analysis of 1. Kuhn's self-reflection, his discovery of hermeneutics and its importance for the new way of reading (interpretation) and understanding the text. 2. Kuhn's comprehension of the relation between history and philosophy of science and of many different factors which influence upon forming and development of a modern history of science. 3. working out of Kuhn's specific conceptual apparatus (paradigm, normal science, anomaly, crisis, scientific revolution, and so on). 4. Kuhn's cycle of scientific knowledge (his conception of scientific paradigms alternation) and 5. some methodological controversies concerning incommensurability of scientific paradigms, understanding of the normal science and Kuhn's antirealism.

T. S. Kuhnova teória vedeckých revolúcií, ktorá je prezentovaná najmä v jeho práci *Štruktúra vedeckých revolúcií*, vzbudila medzi filozofmi vedy a historikmi vedy osobitný záujem. Je to dané tým, že otvorila a novo nastoľila problémy, ktoré novopozitivistická vzia vedy nereflektovala, prípadne odmietala alebo nemohla nastoliť a ktoré sa z hľadiska novopozitivistkej koncepcie vedy dokonca považovali za určitý typ "tabu". Kuhnovo chápanie rozvoja vedeckého poznania bol však kritickou reakciou nielen na novopozitivistickú koncepciu vedy, ale aj koncepciu kritického racionalizmu K. R. Poppera, jedného z významných kritikov logického empirizmu. T. S. Kuhn čerpal svoje kritické argumenty proti indukcionistickej a falzifikacionistickej teórii vedy zo svojho štúdia histórie vedy. Patrí medzi tých filozofov vedy, ktorí zdôraznili význam štúdia histórie vedy pre samu filozofiu vedy, potrebu prehodnotiť vzťah filozofie a histórie vedy. Svojimi prácami naplnil slogan vyložený jeho súčasníkom I. Lakatosom: "Filozofia vedy bez histórie vedy je prázdna, história vedy bez filozofie vedy je slepá." T. S. Kuhn sa zaradil medzi predstaviteľov historického smeru postpozitivistickej filozofie vedy, resp. kritiku "historickej ideológie" alebo novej histórie vedy, ktorá zdôrazňovala filozofickú orientáciu (prístup) k histórii vedy.

1. Kuhnová sebareflexia. Vznik základnej Kuhnovej práce *Štruktúra vedeckých revolúcií* (1962) má svoju prehistóriu, ktorá sa začína v roku 1947, keď nastal Kuhnov "obrat" od fyziky k histórii vedy, kde dokázal využiť svoju profesionálnu prípravu z fyziky a rozšíriť svoje kompetencie